

В.А. Жадько, П.О. Бідзіля, О.Р. Пряхін, О.М. Денисенко

ВИХОВНИЙ ВПЛИВ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН НА СВІДОМІСТЬ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Запорізький державний медичний університет

Ключові слова: виховання, освіта, навчання, суспільство, історія, філософія, студент, суб'єктивне, суб'єктивне.

Ключевые слова: воспитание, образование, обучение, общество, история, философия, студент, субъективное, субъективное.

Key words: education, upbringing; teaching, society, history, philosophy, student, subjective, objective.

Обґрунтовано думку про виховний вплив змісту філософії та історії України на студентів заочної форми навчання, сутність якого полягає в розумінні методологічного статусу головних понять теорії пізнання, здатних своїм світоглядним потенціалом змінити суб'єктивне на суб'єктивне.

Обоснована мысль о воспитательном воздействии содержания философии и истории Украины на студентов заочной формы обучения, суть которого состоит в понимании методологического статуса главных понятий теории познания, способных своим мировоззренческим потенциалом превратить субъективное в субъективное.

In this article the idea of pedagogic influence of Philosophy and History of Ukraine contents on ZSMU part-time students is substantiated. Its essence includes students' understanding of the methodological status of cognition theory main concepts which are capable to transform subjective into subject by their world outlook potential.

МЕТА РОБОТИ

Обґрунтування впливу змісту суспільно-гуманітарних дисциплін на зміну світоглядних і методологічних орієнтацій студентів-заочників, оскільки вікові особливості сформували у них досить стійкі стереотипи, часто несумісні з об'єктивними тенденціями розвитку людини й суспільства.

Заочна форма навчання має ту безумовну перевагу перед навчанням на денному відділенні, що, по-перше, більшість студентів свідомо обирає ту чи іншу спеціальність, по-друге, значна частина з них вже має середню спеціальну або навіть вищу освіту, по-третє, особа, будучи зобов'язана засвоїти такий же обсяг знань, як і студенти стаціонару, цінує кожен можливість безпосереднього спілкування з викладачами, тому, як правило, уважно слухає матеріал, використовує будь-яку нагоду для з'ясування незрозумілих чи складних змістовних частин навчальних дисциплін, що, по-четверте, налаштовує на позитивне ставлення професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу. Звичайно, є винятки з наведених позицій, адже також немала частина заочників, маючи постійну роботу, отримує освіту заради диплому. Однак відповідальність властива цій категорії студентів значною мірою: у більшості випадків вони оплачують навчання за свій кошт. Отже, пам'ятають, що на роботу беруть не стільки за наявність диплому, скільки за наявність знань і практичних навичок. Знання й навички, в свою чергу, великою мірою зважені міркуваннями здорового життєвого глузду, а не об'єктивною логікою саморозвитку.

Усі зазначені особливості навчання на заочному відділенні формують у студента так звану суб'єктивну спрямованість мотиваційної свідомості, адже такі категорії, як відповідальність, уміння використовувати набуті знання у роботі, їх постійне зіставлення з власним життєвим досвідом, свідоме бажання, попри зайнятість на роботі, виконувати

обов'язки перед родиною, оптимізувати матеріальні витрати, самообмеження в часі на відпочинок і дозвілля тощо. Прагнення отримати вищу освіту найбільшою мірою мають змістовне розкриття у навчальних дисциплінах суспільно-гуманітарного циклу.

Кафедра суспільних дисциплін, деканат заочного відділення медичного університету враховують зазначені особливості. У першу чергу, студенти-заочники – це вже сформований у своїй світоглядній і суспільній орієнтації контингент. Тому навчально-освітній процес підпорядковується не тільки викладу матеріалу, але й певному виправленню тих мотиваційних спонукань свідомості, що сформувались переважно стихійно, під впливом так званої логіки здорового глузду, підвалинами якої є людська суб'єктивність, ті чи інші прояви якої стали суб'єктивними, тобто звичними, некритичними, стереотипними.

Складність навчання дорослих людей полягає в тому, що в них вже сформовані соціальні характери, тому практика в якості критерію істинності знань для них не стільки практика, як категорія філософської теорії пізнання, скільки навички, здобуті власним життєвим чи виробничим емпіричним досвідом. Зміст філософії та історії України дозволяє виправити такі хибні з об'єктивно-наукової точки зору викривлення свідомості. Так, для філософської теорії пізнання головними є категорії *суб'єкта* й *об'єкта*, *суспільна практика* як критерій істинності знань, а історія України, як і загальна історія людства, *піднімає їх зміст від абстрактно-теоретичних визначень до знайомства з конкретними дійовими особами суспільства*.

Не можна зрозуміти, чому за декілька тисячоліть відомої сучасникам історії лише 17 років пройшли без воєн, якщо не усвідомити, що теоретичні визначення відображають ідеальний стан об'єкта, стан, цілком можливий у тому випадку, якщо людина понятійно визначеними вимогами розуму виправлятиме суб'єктивність на суб'єктивність, тобто

діятиме цілеспрямовано, а не хаотично, свавільно, під дією безпосередніх вражень від сприйняття об'єктів довколишнього природного і суспільного середовища.

Це дуже важливо, оскільки у дорослих людей, якими переважно є студенти-заочники, є непереборна схильність до безпідставної критики теоретичних положень. Особливо це стосується визначень, властивих філософським категоріям. *Виховний* аспект об'єктивних визначень понять полягає в тому, що їх зміст *прихований* у людській *суб'єктивності*, що набуває *об'єктивного* характеру тільки в ретроспективно-історичному вимірі. Тут апеляція до життєвого досвіду може допомогти змінити *суб'єктивні враження* на *об'єктивне розуміння*. Адже сутність *вищої освіти* полягає в тому, щоб від звичних формулювань, заснованих на *підвалинах* життєвого емпіричного досвіду, підняти з *підвальної темряви суб'єктивності* й *суб'єктивізму* до *світла об'єктивних знань про світ*. Інакше кажучи, потрібно розуміти, що нам світить не стільки світло електричної лампочки, скільки *світло знань*.

Філософські категорії *суб'єкт*, *об'єкт*, *суспільна практика* в їх кореляції з історією України обрано у зв'язку з тим, що для кожної людини існує її власна історія життя. Попередні покоління нічим сутнісним не відрізнялись від нинішніх, але у кожного наступного є можливість використати позитивний досвід історії в першу чергу свого народу за бажання жити краще, ніж попередники. Посередником тут виступає опора на історію власного життя під самокритичним поглядом, адже нескладно зрозуміти, що історія кожного народу складається з історії його поколінь і кожне наступне має ту перевагу, що може використати досвід попередників, який дістається йому як безцінна спадщина. На жаль, як відзначав Гегель, єдиний урок історії полягає в тому, що люди не беруть уроків з історії. Вони знають її, але живуть так, нібито вона існує лише для інформації, для оцінки на іспиті чи заліку.

Так, не може не вразити наведена статистика відносно воєн в історії людства. Причина в тому, що в суспільному житті люди частіше за все мотивують свою поведінку суб'єктивними пристрастями, а не суб'єктивністю, що належить до понять як знарядь розумно-вольового, а не свавільного мислення. Аналогічно відносно емпірично існуючої людини: вона здатна до критичної оцінки власної поведінки. Це вкрай важливо в аспекті виховання як водночас і навчально-освітньому, адже людина неохоче сприймає критику з боку сучасників, оскільки вони самі не позбавлені суб'єктивності й суб'єктивізму. Між тим, вона сприймає мудру максиму: «про мертвих або нічого, або добре». Чому про них тільки добре? Тому що суб'єктивне в історичному вимірі набуває статусу суб'єктно спрямованої об'єктивності. Це вже науковий погляд, *схований* у кожній людині під час самокритичного переосмислення власних вчинків. Саме він має *виховний* вплив. Викладач тільки апелює до свідомості студентів, не вивищуючи себе, але освячуючи досвід тих мислителів, на думки і вчення яких посилається.

Знаковими у цьому зв'язку є висловлювання Л. Фейєрбаха, чії лекції користувались у Німеччині величезною популярністю. Ось вони: «Життя – це поет, книга – це філософ. Перший споглядає єдність у множині, другий – множину у

єдності ... Сприйняти в себе духовне – означає лише *зрозуміти його*, а зрозуміти – означає лише пізнати щось у нас самих і виходячи з нас самих, у злагоді з нашою власною розумною сутністю. В нас ніщо не може увійти ззовні, що одночасно не виходило б із нас самих, не було б обгрунтовано в нашій власній сутності» [2; с. 424,435–436].

Наводячи подібні думки видатних мислителів, викладачі суспільних дисциплін здійснюють на студентів не тільки освітній, але й навчально-виховний вплив. Складність полягає в тому, щоб вплив книги переважав вплив поетичної природи людини. Для розуміння того, чому саме так має здійснюватись навчально-освітній процес, необхідне наведення змісту понять, використаних у статті.

Отже, *суб'єкт* – *джерело активності, підпорядковане у своїй діяльності чітко визначеним пізнавальним і, водночас, самопізнавальним цілям*. Це визначення впливає з сутності людини, природа якої *допитлива*. Філософія як любов до мудрості, до знання, як матір наук тому і є матір'ю, що не тільки стимулює в людині пізнавальний інтерес, але й розвиває його, «годує» відповідними методами пізнавального мислення. *Об'єкт* – *те, на що спрямована творчо-пізнавальна діяльність людини у якості суб'єкта*. Тільки філософія закликає людину до самопізнання, оскільки для неї людина як мікрокосмос тотожна, подібна макрокосму. Тому вона є тією навчальною дисципліною, що обстоє принципову суб'єкт-об'єктну єдність у самій людині, а не так, як це має місце в природознавчих науках, де суб'єкт фактично протиставлений об'єктам природи, через що наукове пізнання, втілюючись у матеріально-виробничу практику, в технологію, губить і природу, і людину. Тепер це вже аксіоматична очевидність, хоча про такий суто науковий наслідок суб'єкт-об'єктної взаємодії попереджали вже перші мудреці й перші філософи.

Нарешті, *суспільна практика* – *це предметно-речова перетворююча діяльність людини в статусі суб'єкт-об'єктної істоти*.

Взяті разом, в органічній єдності, ці понятійні визначення не можуть не здійснювати не просто навчально-освітнього, але й виховного впливу на людину. Причому, не моралізаторського, *не повчального*, а саме *навчального*, такого, за якого вже сформована людина здатна самостійно хоча б якоюсь мірою змінювати свою суб'єктивність на суб'єктивність. Адже *суб'єктивність* – *це невпорядкованість людської вдачі*, від якої, в першу чергу, страждає вона сама. Підтвердження цьому – зміст історичних навчальних дисциплін як зміст постійних суперечок між людьми й народами, супроводжуваних не стільки зброєю критичного мислення, скільки зброєю їх фізичного знищення. Драматизм історії зумовлений тим, що людина не знає власної сутності й призначення. Без цього вона діє свавільно, афективно, а не ефективно, особливо у системі суспільних відносин. *Знання* – *це категорія теорії пізнання, а не життєвого емпіричного досвіду людини*. Людина в її сутнісному понятійному визначенні – це істота, здатна до критичного самоаналізу життєдіяльності, підпорядкувавши його своїй волі й розуму. Зазначимо, що це визначення належить К. Марксу, але не його брали в якості характеристики людини, а інше, яке

вчений особисто не давав до друку. Звідси й практика безвідповідальності в радянську добу, практика волонтаризму й суб'єктивізму, що процвітала на тому, нібито сутність людини можна звести до сукупності суспільних відносин.

Звичайно, що зміст філософії як навчальної дисципліни не зводиться до наведених категорій. Але це ті з понять, знаючи методологічну/мотиваційну спрямованість яких, вона стає не просто навчально-освітнім предметом, але й освітньо-, навчально-виховним. Це вкрай важливо насамперед для студентів заочної форми навчання. Маючи певний життєвий досвід і певні знання, що перетворились на уміння й навички, їх впровадження в сферу виробничої та суспільної діяльності студенти, водночас, не вдоволені ними. В іншому випадку не витрачались би зусилля на отримання вищої освіти, яку більшість із них, хоча й вищих різного рівня акредитації, вже отримали. Особливо студенти потребують вищої освіти відносно суспільствознавчих дисциплін, оскільки Україна перебуває на перехідному етапі свого розвитку, зміст якого полягає в переході *від* практики моралізаторського патерналізму *до* громадянсько-правової самодисципліни.

Співробітники деканату відчувають цю роздвоєність мотиваційної свідомості студентів, які, дуже б цього хотілось, повинні позбавлятися будь-якого опікунства. Тим більше, що цього вимагає Булонська Декларація, до освітніх вимог якої приєдналась і Україна. Головний акцент у ній робиться на самостійну роботу над змістом навчальних предметів як найбільш якісну, оскільки така методика навчання виховує суб'єкту спрямованість свідомості людини, яка, йдучи шляхом самопізнання, свідомо того, що рівень її життя напряму залежить від того, чи поєднані її здібності з професійною діяльністю, адже в такому разі суб'єктивність трансформувалась у суб'єктивність, вольову й розумну цілеспрямованість. Студенти-заочники самою системою навчання вимушені йти самостійним шляхом здобуття освіти.

Людина є не тільки мікрокосмом у природному/фізичному вимірі. Вона також істота соціальна, а найбільшою мірою процес народної соціалізації як первинної реалізується засобами долучення до історії власного народу. І справа зовсім не в патріотизмі, а в тому, що внутрішнім локомотивом життєдіяльності кожної людини є об'єктивний дух не всесвітньої, а народної історії. Більш звично об'єктивний дух позначається як традиція, що діє аналогічно природним законам. Для українського суспільства, що не мало прав і можливостей на висвітлення власної історії і яке зіштовхується в новітній час з феноменом її незнання, історія України має не тільки освітнє, але й виховне значення.

Не можна збудувати громадянське суспільство й правду державу, якщо людина не йде шляхом самопізнання як представника певного народу. Адже, як ми вище зазначали, соціалізм, тобто соціальний устрій, що йде від людини до іншої людини, до суспільства. Тільки на історію власного народу здатна адекватно відгукнутись душа людини. Так, їй цікаво знати історію інших народів, але гармонійно налаштуватись на дух властивої їм традиційності майже неможливо. Давньогрецький мислитель Геракліт слушно зауважував, що «багатознайство розуму не навчає», адже розум у суспільному вимірі належить певному народу, відображаючи його специфічні особливості. Звідси поетична

мудрість Т. Шевченка: «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля», а тому: «Не дуріте самі себе, думайте, читайте. І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь».

Проблеми, з якими зіштовхується сучасне українське суспільство, зумовлені тим, що впродовж багатьох віків народні традиції підпорядковувались якимось ідеологемам, тому не мали відгуку в душевному укладі, а були лише надбанням раціональної свідомості їх розробників. Це також чи не головна причина духовного занепаду радянського суспільства й розпаду держави, адже свідомість радянських людей формувалась на засадах політичної ідеології, що не могла сформувати радянські традиції – їх статус винятково народний.

Кафедра суспільних дисциплін у навчально-освітньому виховному впливу на свідомість студентів заочної форми навчання органічно поєднує їх знання основних філософських понять і категорій з викладом історії України. Щоб студенти мали можливість «думати й читати», кожен забезпечений навчально-методичним посібником, а саму історію, як її бачив М. Костомаров (автор багатьох публіцистично-філософських історичних портретів), викладають у єдності народних традицій і особливостей характеру того чи іншого народного провідника. В попередню добу такий підхід був неможливий, оскільки всі події як в житті людини, так і в житті суспільства, будь-якого народу взагалі пояснювались вченням про суспільно-економічні формації, що складало основу матеріалістичного розуміння історії.

Сучасне українське суспільство може мати перспективи процвітання тільки в тому випадку, коли місце колективного суб'єкта посяде людина, свідомо свого розумно-вольового суб'єктного призначення. Звідси важливість усвідомлення студентством змісту наведених категорій філософії, що є не просто поняттями, але категоріями буття людини, а відтак і суспільства. Такий підхід до викладу історичних подій справді зацікавлює, адже стають зрозумілими вчинки суб'єктів історичного розвитку не тільки з пояснень теорій, але й з того, що є можливість впізнати в історичних діячах власні мотиви поведінки. Стає зрозумілим, чому більшість авторитетних соціальних філософів і соціологів заперечують наявність у історії об'єктивних закономірностей, досліджуючи її як арену «битви» політичних еліт, як зіткнення характерів. Розумно-вольова суб'єктивність необхідна при наукових дослідженнях, а в житті у більшості випадків діє певна суб'єктивна риса людини в якості суб'єктної. Розуміння цього вимагає створення демократично-правового суспільно-державного устрою, що не дає можливості свавільній суб'єктивності тривалий час триматись при владі.

Історія України цікава, з одного боку, зіткненням характерів її провідників, багатством народних традицій, обрядів, звичаїв, вірувань, дум, пісень, прислів'їв і приказок, загадок тощо («Наша дума, наша пісня – Не вмре, не загине. Ось де, люди, наша слава – слава України», – Т. Шевченко). З другого, політичним драматизмом, адже це історія фактично бездержавного народу, позаяк творенню держави заважає суб'єктивна, а не розумно-вольова, суб'єктивність його керманців.

Так, Володимир-Хреститель, освятивши Київську Русь, зробив це примусово, проігнорувавши вже сформовані язичницькі традиції народу. Більше того, за способом життя він

сам залишився язичником, адже «звичка – друга натура». Коли йому дорікали візантійські ченці на неприпустимість такого способу життя, він «відкупився» від справедливих з точки зору християнства докорів тим, що велів давати десяту частину доходів на потреби церкви. Так з'явилась Десятинна церква, але й через тисячу років ми не можемо стверджувати, що наш народ православно-християнський, а церква невідкупна. Для цього достатньо поглянути на пишну обрядовість православного культу та вбрання священників. Як і на те, що, маючи ідентичне віровчення, маємо три непримиренних православних конфесії. Також існує непримиренність владних політичних партій у сучасній Україні, що в своїх діях лише «прикриваються» загальними ідеями, а фактично керуються суб'єктивною суб'єктивністю. Її сутність висловив М. Монтень: «Неможливо вести чесний і щирий діалог з дурнем ... Вороже почуття викликають у нас спочатку аргументи супротивників, а потім і самі люди. Ми вчимося у суперечці лише заперечувати, а оскільки кожен тільки заперечує і вислуховує заперечення, це призводить до того, що втрачається, нищиться істина. Ось чому Платон у своїй державі позбавляв права на суперечку людей з розумом ущемленим і нерозвиненим» [1; с. 449].

Аналогічно й відносно багатьох інших історичних подій і їх індивідуальних і народних провідників. Тому у навчальній роботі викладацький склад кафедри суспільних дисциплін здійснює освітньо-виховний вплив не засобами повчально-моралізаторського викладу матеріалу, а, враховуючи свободолюбну суб'єктивність студентів-заочників, не схильних до відмови від усталених стереотипів поведінки й пояснення тих чи інших суспільних процесів на основі сформованої логіки здорового глузду, знайомить з варіативністю змісту суспільних дисциплін на основі інваріантів, що належать до визначення основоположних понять. Це відповідає, як уже зазначалось, конституційно закріпленому праву на свободу думки, але вже не свавільної, а підпорядкованої визначенням понять, а не ідеології. Тоді в діалозі зникають суперечки, оскільки його ведуть не дурні, а люди, які у своїх душевних схованках знаходять місце не для перемоги, заради якої ведеться суперечка, а для прояву іншої важливої суб'єктивної здібності – консенсусу і примирення з іншими. Вони стають друзями, другими Я, а не ворогами, й людина починає сприймати себе як соціально-духовну суспільну істоту.

Ясна річ, що, пишучи наукову статтю, ми послуговуємось методами науково-пізнавального мислення, якими є формалізація, ідеалізація, абстрагування. Проте важливо, і це розуміють студенти, які отримують фармацевтичну професію, що і природознавчі науки оперують не реальними об'єктами, а ідеальними. Як немає ідеального газу чи абсолютно чорного тіла, абсолютно нуля, так не може бути й ідеальної людини. Однак, отримуючи освіту, тим більше вищу, вона зобов'язана зважати й на це, отже, не пред'являти непра-

вотірних претензій до навчальних дисциплін суспільно-гуманітарного циклу за нібито відірваність їх положень від життя. Цим зумовлена співпраця авторів статті, серед яких вчені-природознавці та вчені-суспільствознавці, адже вони мають спільний об'єкт дослідження – людина як **природно-соціальна** і як **соціально-природна**.

Оскільки людина досить мінлива у своїх цільових мотиваціях, висловлені міркування потребують соціологічного підтвердження з боку студентів заочного відділення. Тому в наступній статті буде проаналізовано відповіді на питання анкети й зіставлено міру невідповідності між наявним і належним. У будь-якому випадку, *явлене* пізнавальному мисленню *належне* людині – варто тільки докласти розумно-вольові зусилля. Конфуцій ще понад 2,5 тисячі років тому зазначав, що кожній людині потрібно докласти різну кількість таких зусиль. Але якщо докласти тисячу зусиль, то і дурню проясниться. Проте непотрібно докласти таку кількість – слід з любов'ю ставитись до себе, і тоді з себе самого вийде прояснення. Тому філософія як любов до мудрості знання тотожна любові до людини як його (знання) носій.

ВИСНОВКИ

1. Навчальний процес на заочних відділеннях ВНЗ має суперечливу специфіку, яку потрібно враховувати викладачам суспільних дисциплін у першу чергу. Головне завдання при викладанні змісту філософії має полягати в тому, щоб спрямувати студентів на світоглядне й методологічне розуміння змісту категорій теорії пізнання: суб'єкт, об'єкт, об'єктивна істина, адже саме за їх допомогою долається властива шкідлива для людини й суспільства звичка доводити суб'єктивність до суб'єктивізму.

2. Для формування край важливою для вітчизняного соціуму національної ідеї та громадянської свідомості людини зазначені категорії в їх буденному застосуванні яскраво ілюструють драматизм і трагізм нашої історії, в якій суб'єктивізм керманічів суттєво позначається на долі народу в цілому. Молоді люди, не вражені цією хворобою, здатні створити нову не лише професійну й інтелектуальну еліту сучасної України, але й політичну та освітянську, просвітницьку. Цьому органічно сприяє поєднання зусиль деканату заочного факультету і викладачів кафедри суспільних дисциплін, адже сучасне природознавство значною мірою допомагає зрозуміти біохімічну природу/сутність людини в її соціально-духовному контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Монтень М. Опыты. Избранные главы / Монтень М.; [пер. с фр. / сост., вступ. ст. Г. Косикова; примеч. Н. Мавлевич] – М.: Правда, 1991. – 656 с.
2. Фейербах Л. Писатель и человек. Собрание юмористических философских афоризмов // История философии. Собрание сочинений: в 3 т.; [пер. с нем.; ред. и вступит. ст. М.М. Григорьяна] – М.: Мисль, 1967. – Т. 1. – С. 415–512.

Відомості про авторів:

Жадько В.А., д. філос. н., професор, зав. каф. суспільних дисциплін ЗДМУ.

Бідзіля П.О., к. іст. н., доцент каф. суспільних дисциплін ЗДМУ.

Пряхін О.Р., к. хім. н., доцент каф. фізичної та колоїдної хімії, декан фармацевтичного факультету заочної форми навчання ЗДМУ.

Денисенко О.М., к. фарм. н., доцент каф. фармакогнозії, заст. декана фармацевтичного факультету заочної форми навчання ЗДМУ.

Адреса для листування:

Жадько Віталій Андрійович. 69035, м. Запоріжжя, пр. Маяковського, 26.

Тел.: (061) 233 30 54